

УДК 328.5

Мирослав АРТУС

ЗАСАДИ КЛАСИФІКАЦІЇ СИСТЕМИ ЦІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

***Резюме.** Розглянуто сутність фасетного й ієрархічного методів класифікації системи цін і подано їх критичний аналіз. Показано, що потреби практики і розвиток науки з економічного управління і регулятивної діяльності вимагають від класифікації цін відображення ієрархічності, галузевих і територіальних особливостей та фаз суспільного відтворення, які певним чином впливають на ціноутворення. Водночас, для повноти забезпечення узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин найсуттєвішими є відображення через ціни таких особливостей, як визначення умов формування і застосування цін, з'ясування можливостей та меж державного регулюючого впливу на їх рівень, використання цін як засобу державного регулювання ринкових відносин. Найбільшою мірою зазначеним умовам відповідає фасетно-ієрархічний метод класифікації цін. З метою практичного застосування цього методу класифікації запропоновано модель його будови стосовно цінної системи цін в економіці України.*

***Ключові слова:** класифікація цін, фасетний, ієрархічний та фасетно-ієрархічний методи класифікації цін.*

Miroslav ARTUS

PRINCIPLES OF THE SYSTEM OF PRICES CLASSIFICATION IN THE ECONOMY OF UKRAINE UNDER MARKET CONDITIONS

***Summary.** The essence of facet and hierarchical methods of classification of the system of prices is considered and their critical analysis with the separation of costs and benefits is given and addresses the lack of validity of individual practical application of each. It is shown that the practical requirements and the development of science in economic management and regulatory activities require from the classification of prices to reflect the hierarchical, sectoral and regional characteristics and phases of social reproduction, which affect the pricing in some way.*

To complete the harmonization of economic interests of the subjects of market relations the most important things are to display prices through such features as determining of the conditions of formation and use of prices, consideration of the possibilities and constraints of state regulatory impact on their level, the use of prices as a tool of state regulation of market relations. Economically reasonable classification of the system of prices should be consistent with the basic principle of: dividing the aggregate exercise price for the most common signs of use at every stage of organizing only one that is crucial for a phase separation and consistency of classification - from general to the particular determination of a given depth of classification of the system of prices. The facet-hierarchical method of classification of prices is the most suitable for such conditions. With the aim of practical application of this method of classification a model of its construction according to the existing system of prices in the economy of Ukraine is proposed. Selected features of classification reflect the importance and hierarchic nature of interdependence of prices for some commodity groups. Number of classifications may change depending on the requirements of practical application.

***Key words:** classification of prices, facet, facet-hierarchical and hierarchical methods of prices classification.*

Постановка проблеми. Організація системи цін в економіці суспільства характеризується цілісністю, інтегрованістю та ієрархічністю. Її належне функціонування зумовлюється принципами економічно обґрунтованого співвідношення цін на товарну продукцію, їх взаємозалежністю на окремі товарні групи та забезпечення узгодження економічних інтересів усіх суб'єктів ринкових відносин. Система цін перебуває у постійному розвитку під впливом дії закону вартості, співвідношення попиту і пропозиції, конкурентного середовища, структури і типу ринку, податкової політики держави, економічного стану держави тощо. Тому економісти розглядають різноманітні підходи з визначення методологічних засад класифікації системи цін, зумовлених їх багатofункціональністю, способом обґрунтування, характером і формою обслуговування економічних процесів. Головною метою класифікації

системи цін є сприяння організації розвитку економіки суспільства та забезпечення узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин.

Функціонування сукупності цін в економіці суспільства як цілісної системи потребує застосування єдиних методологічних підходів, зумовлених формуванням єдиної інформаційної бази ціноутворення, застосування ідентичних методів аналізу, планування і контролю за цінами на економічні блага, а також однаковими умовами економічних, соціальних, організаційних та правових відносин, за яких здійснюється процес суспільного виробництва і ціноутворення. Тому й ідентичною повинна застосовуватися методологія класифікації системи цін, яка є формою вияву економічних відносин суб'єктів ринкових відносин і засобом розв'язання їх суперечливих прагнень, що виступають на боці попиту і пропозиції.

Система цін є не простою сукупністю окремих видів та різновидів цін, а їх упорядкована сукупність на єдиних методологічних засадах, якими є теоретичні основи сутності і функцій ціни та наукові основи класифікації системи цін в економіці суспільства. Тому дослідження теоретико-методологічних засад класифікації системи цін та узагальнення економічних підходів з їх упорядкування в економіці суспільства відіграє важливу роль в організації соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми класифікації системи цін в економіці України займають важливе місце в дослідженнях багатьох українських учених, зокрема О. Гоша, В. Корінева, Я. Литвиненка, І. Лукінова, В. Пінішка, Ю. Тормоси, О. Шпичака, Л. Шкварчук та ін. Більшість робіт вітчизняних учених присвячено теорії і практиці ціноутворення на економічні блага. Питання систематизації цін розглядаються лише дотично, переважно пов'язані з розробленням цінової політики підприємств. Тому теоретико-методологічне обґрунтування систематизації цін в економіці України, з'ясування методологічних підходів, властивостей і принципів класифікації цін безпосередньо впливають на забезпечення належної організації економічної діяльності підприємств та відіграє важливу роль в соціально-економічному розвитку суспільства.

Метою статті є з'ясування економічних підходів з упорядкування системи цін і розроблення теоретико-методологічних засад їх класифікації на основі виокремлення ознак за рівнем значущості, ієрархічності та характеру взаємозалежності цін на окремі товарні групи.

Виклад основного матеріалу. Ціни на економічні блага є невід'ємною складовою загальної системи цін суспільства, що обслуговує її економічні процеси. Різноманітні ціни та групи цін, що функціонують в економіці України, характеризуються за певними класифікаційними ознаками: за ступенем однорідності економічних благ, прямими й зворотними зв'язками та залежно від вирішення поставлених завдань, – утворюючи взаємопов'язану та взаємозалежну єдність або систему цін, яка спрямована на узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин. Оскільки через ціни на економічні блага (відповідного рівня регулювання економічної діяльності, стадії відтворення, галузі діяльності тощо) по-різному (в різних поєднаннях та різного ступеня) може відбуватися вплив на соціально-економічний розвиток суспільства, їх необхідно розглядати через призму застосування різноманітних класифікаційних ознак.

Класифікація цін – це поділ множини цін на підмножини за схожістю або відмінностями у відповідності з прийнятою методологією спрямована на створення класифікаційних груп, які можуть мати спільні і різні ознаки, а також можуть бути взаємозалежними або незалежними. Економічна діяльність розрізняє два різновиди методу класифікації цін: фасетний та ієрархічний. Фасетний метод класифікації відображає паралельний розподіл множини цін за незалежними класифікаційними групуваннями (рис. 1).

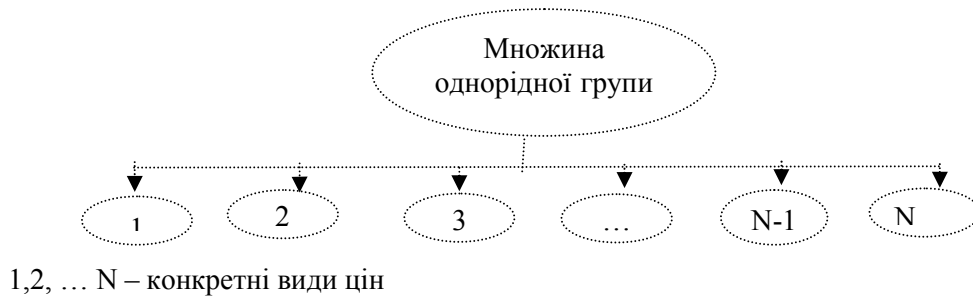

Рисунок 1. Схеми фасетного методу класифікації системи цін
Figure 1. Scheme of the facet method of classification of the system of prices

Класифікаційні ознаки незалежні й не підпорядковані одна одній. Завдяки цьому класифікація за фасетним методом відрізняється гнучкістю, що створює певні зручності в її практичному використанні. Головний недолік і важлива особливість фасетного методу в тому, що він не надає повної інформації щодо спільних рис та відмінностей між окремими видами цін різних групувань та відсутність взаємозв'язку різних ознак класифікації системи цін. Останнє обмежує практичне використання фасетного методу класифікації цін у регулюванні соціально-економічних процесів суспільства.

Ієрархічний метод класифікації відображає послідовний розподіл множини цін за підпорядкованими класифікаційними групами (рис. 2). Його головною особливістю є тісний взаємозв'язок між окремими класифікаційними групами, що виявляється за їх спільністю або відмінністю ознак. Основою поділу множини на підмножини є ступінь класифікації, кожна з яких виокремлюється за своєю вихідною ознакою. Відмінності у групуваннях пов'язані із застосуванням певної ознаки. Тому вибір вихідної ознаки класифікації значною мірою визначає кінцевий результат систематизації і визначає її глибину.

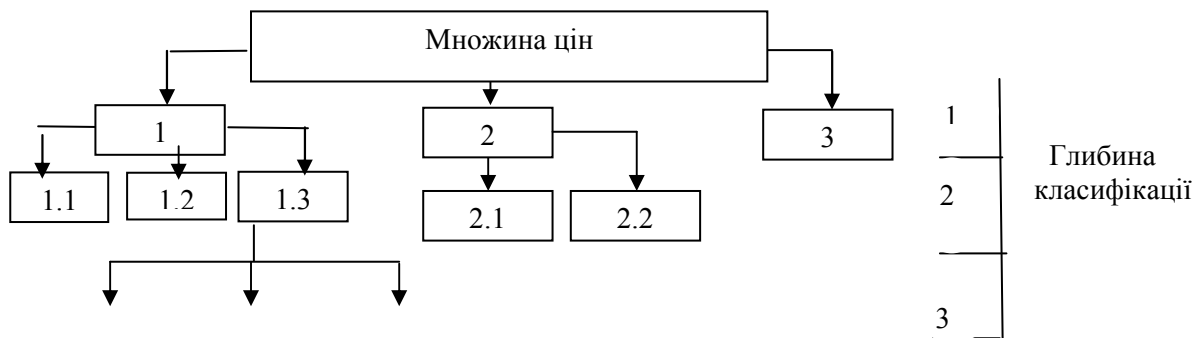

Рисунок 2. Схеми ієрархічного методу класифікації системи цін
Figure 2. Scheme of the hierarchical method of classification of the system of prices

Переваги і недоліки фасетного та ієрархічного методів класифікації системи цін наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки методів класифікації системи цін

Table 1

Advantages and disadvantages of methods of classification of the system of prices

Методи класифікації	Переваги	Недоліки
Фасетний	– гнучкість системи цін, залежно від впливу внутрішніх і зовнішніх чинників; – зручність у практичному застосуванні; – можливості обмеження кількості ознак без втрат охоплення сукупності	– неможливе виокремлення спільних і відмінних рис між цінами різних класифікаційних групувань; – відсутність зв'язку між різними ознаками класифікації системи цін
Ієрархічний	– висока інформованість про ціни різних класифікаційних груп; – можливість виокремлення спільних ознак цін різних ступенів класифікації	– громіздкість за великої глибини класифікації і складність її застосування; – інформаційна обмеженість за невеликої глибини класифікації

Класифікація системи цін здійснюється за дотриманням певних принципів. Це, по-перше, спрямування поділу сукупності цін від загальних ознак до конкретних, по-друге, на кожному ступені класифікації використовується лише одна ознака, що має принципове значення для даного етапу поділу, по-третє, ділення цін здійснюється послідовно: від цін, що відображають більшу сукупність явищ, до меншої і, по-четверте, визначення оптимальної глибини класифікації, тобто кількості ознак поділу.

В спеціальній економічній літературі з ціноутворення більшістю авторів наводяться класифікації системи цін стосовно галузевої структури суспільного виробництва у формі замкнених груп за фасетним методом, по-різному визначаючи класифікаційні ознаки побудови системи цін. Критерії групування за цим методом не пов'язані між собою і не підпорядковані один одному, чим обмежується повнота розгляду основної характеристики кожної ціни та її місця і ролі в економіці суспільства. Зокрема, застосовуючи фасетний метод, Л. Шкварчук виділяє вісім ознак класифікації системи цін: за просуванням продукції до споживача, за ступенем самостійності підприємства, за часом дії, за територією дії, у зовнішній та внутрішній торгівлі, у контрактах купівлі-продажу, в статистичній інформації [5, с. 27]. В. Пінішко наводить шість найголовніших ознак класифікації системи цін національної економіки: сфера (ланка) товарного обміну, обсяг партії продажу, статус, місце застосування, час чинності, рівень [4, с. 59]. В. Корінев розглядає дев'ять ознак класифікації: характер економічного обороту, процес просування продукції до споживача, час дії, територія дії, розрахунок за транспортні послуги, новизна продукції, зовнішня та внутрішня продукція, ступінь свободи від впливу держави, суто ринкові ціни [3, с. 120].

Потреби практики і розвиток науки з економічного управління і регулятивної діяльності в процесі систематизації цін потребують відображення функції і стадії управління, ієрархічність цін, галузеву і територіальну особливості та фази суспільного відтворення, які певним чином впливають на ціноутворення. Тому для повноти забезпечення узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин найсуттєвішими, на нашу думку, є відображення через ціни таких особливостей, як визначення умов формування та застосування цін, з'ясування можливостей та меж державного регулюючого впливу на рівень цін та використання цін як засобу державного регулювання ринкових відносин.

Виконання зазначених завдань та потреби об'єктивності відображення різноманітних умов виробництва, різного ступеня відтворення суспільно необхідних витрат, ефективності споживання зумовлює необхідність диференційованої будови системи цін.

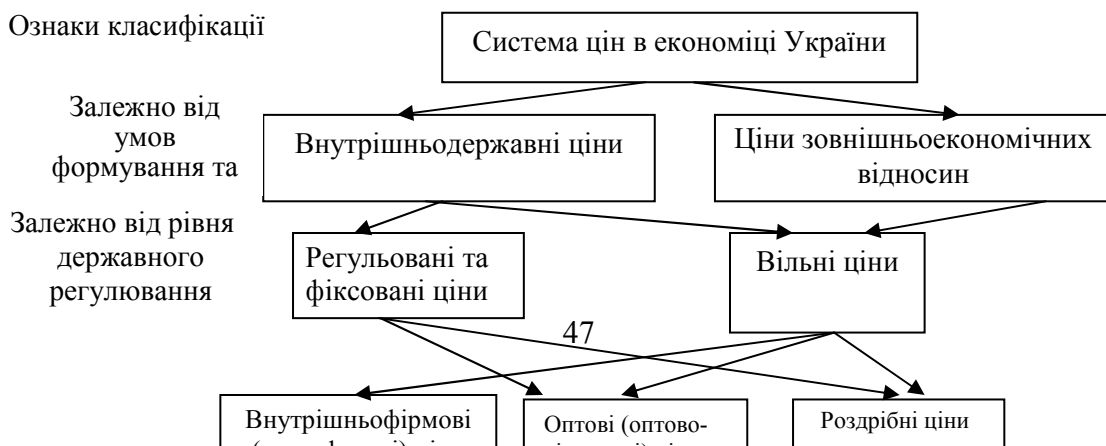
Поодинокі застосування фасетного і ієрархічного методів групувань не дають цілісної характеристики функціонування системи цін. Класифікація системи цін, на нашу думку, повинна конкретизувати її призначення, що задається зовнішнім середовищем і водночас характеризувати роль системи цін у функціонуванні більш загальної системи, якою є ринок та цілеспрямований рух цін у формі передбаченого результату, що визначається внутрішньою структурою системи. Тому, враховуючи необхідність виділення спільних ознак цін за однією і кількома різними ступенями класифікації, відображення функціональної взаємодії усіх цін та їх взаємозв'язок із зовнішнім середовищем і потреби застосування у паралельному розподілі за незалежними групами, найдоцільнішим є застосування класифікації за фасетно-ієрархічним методом. Завдяки цьому структура системи цін розглядається як цілісне економічне явище і, водночас, як одиничне. Цілісність системи цін як особливе поняття наукового мислення у контексті парадигми ціноутворення, зумовлено застосуванням прийомів та способів економічно обґрунтованого формування цін на економічні блага, вироблених і визнаних сучасною наукою. Одиничне в системі цін демонструє характерні властивості лише певної групи цін, що відрізняє їх від інших цін конкретного виду.

Класифікація системи цін за фасетно-ієрархічним методом узгоджується з принципами систематизації. По-перше, поділ сукупності цін здійснюється за найбільш загальними ознаками, причому на кожному ступені класифікації використовується лише одна ознака, що має принципове значення для даного етапу поділу, по-друге, класифікація системи цін відбувається послідовно: від загального до часткового і, по-третє, визначення заданої кількості ознак поділу або глибини класифікації системи цін.

Класифікація системи цін в Україні за об'єднанням фасетного й ієрархічного методів представлена моделлю на рис. 3.

У наведеній моделі (рис. 3) розглядається шість класифікаційних ознак, кількість яких може змінюватися залежно від потреб практичного застосування чи дослідження. Найбільш загальною ознакою поділу системи цін є класифікація залежно від умов формування та застосування, за якою виокремлюються внутрішньодержавні ціни та ціни зовнішньоекономічних відносин. Внутрішньодержавними вважаються ціни, формування і застосування яких обмежується внутрішніми умовами та митним кордоном держави. Ціни зовнішньоекономічних відносин, за якими здійснюються розрахунки із закордонними партнерами при імпорті та експорті товарів або під час їхнього продажу всередині країни іноземним особам за вільноконвертовану валюту. Формування цих цін відбувається з урахуванням світових цін, курсів валют та рівня митних тарифів. Тому вони можуть не збігатися зі світовими, хоча і є основою для їхнього формування. Рівень зовнішньоекономічних цін залежить від величини національної вартості експортних товарів. Інші ознаки класифікації системи цін відображають їх значущість, ієрархічність та характер взаємозалежності цін на окремі товарні групи.

Ознаки класифікації

Залежно від харак-
теру обслугову-
вання обігу

Залежно від часу
функціонування

Залежно
від умов
постачан-
ня і
продажу

Залежно від
характеру і
форми
інформаційного
забезпечення

Рисунок 3. Схема класифікації системи цін в економіці України за фасетно-ієрархічним методом

Figure 3. Scheme of classification of the system of prices in the economy of Ukraine According to the facet-hierarchical method

Висновки.

1. Економічна діяльність розрізняє два різновиди класифікації, що відображають поділ множини цін на підмножини за схожістю або відмінностями – фасетний та ієрархічний.

2. На основі аналізу чинної практики класифікації системи цін за фасетним методом виявлено, що вона не відображає єдності й розбіжності цін різних класифікаційних груп і така систематизація не надає цілісної інформації щодо міжгрупової взаємодії окремих цін.

3. За ієрархічним методом класифікації системи цін виявляється тісний взаємозв'язок між класифікаційними групами. Водночас за значної глибини класифікації виникає надмірна громіздкість, а за невеликої обмежується належна інформованість.

4. Критичний аналіз фасетного та ієрархічного методологічних підходів класифікації цін виявив переваги та недоліки кожного з них і показав недоцільність поодинокого їх застосування у практичній діяльності. Лише об'єднання фасетного та ієрархічного методологічних підходів забезпечує взаємозв'язок окремих цін та групи цін за рівнем значущості класифікаційних ознак і критеріїв їх розташування в системі цін та поєднує паралельний розподіл окремих цін і забезпечує безпосередній зв'язок між окремими класифікаційними групами.

Conclusions.

1. Economic activity distinguishes two types of classification, reflecting the division of the set of prices for subsets according to their similarity or difference - facet and hierarchical.

2. Based on the analysis of the current practice of classification of prices according to the facet method, it is found out that it does not reflect the unity and differences in prices of different classification groups and such systematization does not provide comprehensive information on intergroup interactions of different prices.

3. By using hierarchical classification of the system of prices a strong correlation between the classification groups is determined. However, with substantial depth of the classification excessive bulkiness appears, while at not deep enough one the proper awareness is limited.

4. A critical analysis of the facet and hierarchical methodological approaches of classification of prices has determined the advantages and disadvantages of each of them and showed unreasonableness of their individual application in practice. Only the combination of the facet and hierarchical methodological approaches provides the connection of individual prices and group of prices according to the level of importance of classifications features and criteria of their location in the system of prices and combines parallel distribution of individual prices and provides a direct link between individual classification groups.

Використана література

1. Артус, М.М. Функціонування системи цін у фінансовому механізмі ринкової економіки України: монографія [Текст] / М.М. Артус. – Львів: "Новий Світ – 2000", 2008. – 306с.
2. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.3. [Текст] – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 952с.
3. Корінев, В.Л. Цінова політика підприємства: монографія [Текст] / В.Корінев – К.: КНЕУ, 2001. – 257с.
4. Пінішко, В.С. Ціни і ціноутворення: навчальний посібник. [Текст] / В.Пінішко – Львів: Інтелект-Захід, 2006. – 488с.
5. Шкварчук, Л.О. Ціноутворення: підручник [Текст] / Л.Шкварчук. – К.: Кондор, 2006. – 460с.